

*До спеціалізованої вченої ради Д 35.725.04
у Львівському державному університеті внутрішніх справ*

ВІДГУК

**опонента доктора економічних наук, професора
Васильціва Тараса Григоровича
на дисертаційну роботу Андріїв Наталії Миколаївни
«Забезпечення економічної безпеки підприємства
в умовах цифровізації ринку праці»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за
спеціальністю 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів
господарської діяльності**

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З НАУКОВИМИ ПРОГРАМАМИ, ПЛАНАМИ, ТЕМАМИ

У реальних умовах нестабільності й суперечливості реформаційних процесів, зокрема під тиском воєнних дій, одним з найважливіших завдань науки і практики стає розробка і застосування засад забезпечення економічної безпеки підприємства. Промислові підприємства змушені адаптуватися до умов політичної та соціально-економічної нестабільності і вести пошук адекватних рішень найскладніших проблем і шляхів зниження загроз своєму функціонуванню. Катастрофічне старіння основних засобів і технологій, нестача фінансових ресурсів, особливо оборотних коштів, розрив коопераційних зв'язків поставили на межу виживання багато економічних суб'єктів, в тому числі вітчизняних промислових підприємств. Для чисельної групи підприємств гострою проблемою стала висока криміналізація суспільства та економіки.

У межах останніх двох років вищої пріоритетності у впливі на рівень економічної безпеки набули процеси на ринку праці через значну кількість біженців до країн ЄС та внутрішньо переміщених осіб. Такі зрушення видозмінили процеси на ринку праці, хоча їх можна вважати скоріше тимчасовими на відміну від тих, що пов'язані з цифровізацією. Орієнтація економічно розвинутих країн на збільшення частки цифрової економіки, що супроводжується широким впровадженням програм автоматизації, роботизації й застосування цифрових технологій видозмінюють як вимоги до найманих працівників, так й засади здійснення безпекової діяльності. Поточні умови для українських підприємств дещо відмінні, але попередньо і в подальшому питання цифровізації ринку праці актуалізують важливість постійного перегляду теоретико-методологічних положень забезпечення економічної

безпеки підприємства через поглиблення глобалізаційних процесів та загострення боротьби за людський капітал.

Дисертація Андріїв Н. М. є важливим кроком в удосконаленні теоретичних та формуванні практичних положень для розроблення та застосування нових підходів у забезпеченні економічної безпеки підприємств в умовах цифровізації ринку праці. Відтак, робота є актуальною і має суттєве наукове значення та вирішує поставлену наукову проблему.

Дисертація виконана згідно з планами наукових досліджень Львівського державного університету внутрішніх справ «Економічна безпека соціально-економічних систем: проблеми теорії та практики» (номер державної реєстрації 0121U112498) та Української академії друкарства «Моделювання механізмів управління економічною безпекою підприємства» (2013–2023, номер державної реєстрації 0113U008320).

СТУПІНЬ ОБҐРУНТОВАНOSTІ ТА ДОСТОВІРНOSTІ НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ, ВИСНОВКІВ І РЕКОМЕНДАЦІЙ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Ознайомлення зі змістовим наповненням дисертації, реферату та публікацій авторки дозволяє зробити висновок про те, що наукові положення, висновки й рекомендації, сформульовані в дисертаційній роботі, характеризуються належним рівнем обґрунтованості та достовірності. Це аргументовано підтверджується глибоким та критичним аналізуванням фундаментальних наукових праць за проблемами забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, зокрема, вітчизняних і зарубіжних джерел щодо формування системи економічної безпеки підприємства, влучним застосуванням класичних положень теорії управління, оглядом матеріалів щодо ретроспективного розвитку та сучасного стану промисловості в Україні, використанням широкого спектру загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, адекватним підбором та аналізуванням значного масиву офіційного статистичного матеріалу щодо тенденцій функціонування вітчизняних промислових підприємств, успішною апробацією теоретико-прикладних розробок на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, їх дискусійним обговоренням за результатами виступів на наукових семінарах, а також результативним впровадженням у діяльність вітчизняних підприємств.

Одержані результати дисертаційної роботи характеризуються науковою новизною, придатні для прогресивного розвитку теорії економічної безпеки та є цінним методико-рекомендаційним характером щодо практичного використання

запропонованих розробок на промислових підприємствах з метою підвищення рівня їх економічної безпеки для забезпечення більш ефективного використання наявних ресурсів та формування безпечних умов розвитку.

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Дисертаційна робота Андріїв Н. М. за структурою складається з анотації, вступу, п'яти розділів, списку використаних джерел і додатків. За змістом, структурою та оформленням дисертація повністю відповідає встановленим вимогам.

У першому розділі «Теоретико-методологічні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємства» (с. 36–120) обґрунтовано авторське розуміння економічної безпеки підприємства як діяльності, спрямованої на підтримання стійкості й формування умов для розвитку шляхом реалізації захисних заходів та/або адаптації стосовно впливу внутрішніх та зовнішніх загроз задля досягнення корпоративних інтересів, зокрема і через гармонійну взаємодію із системами вищого та нижчого порядку. Поглиблено змістове наповнення понятійно-термінологічного апарату дослідження шляхом уточнення змісту дефініцій «безпека», «економічна безпека», «економічна безпека держави», «економічна безпека підприємства» й «соціальна безпека». Сформовано концептуальні засади забезпечення економічної безпеки підприємства, які спираються на характеристику рівневості цифрової трансформації підприємства.

В межах другого розділу «Методологічний базис цифровізації ринку праці» (с. 121–198) встановлено, що ринок праці України дедалі більшою мірою інтегрується в світовий, а відтак для вивчення в безпековому ракурсі стають актуальнішими питання конкурентної боротьби за робочу силу, коли найманий працівник характеризується не лише здатністю виконувати певний обсяг робіт за рахунок власних фізичних властивостей, але також генерувати нові ідеї й створювати знання, будучи носієм людського капіталу. Сформовано теоретико-методичні засади забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах посилення конкурентної боротьби за людський капітал. Визначено теоретико-прикладний базис цифровізації ринку праці.

У третьому розділі «Аналітично-діагностичні основи забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах цифровізації ринку праці» (с. 199–277) сформовано цілісне бачення базових умов забезпечення економічної безпеки підприємства. Розроблено методичні основи створення інформаційного поля в процесі забезпечення економічної безпеки підприємства на основі

дотримання засад холістичного підходу. Проведено систематизацію факторів, що визначають трансформацію ринку праці.

У четвертому розділі «Організаційно-економічне підґрунтя забезпечення економічної безпеки підприємства» (с. 278–337) розроблено модель формування і розвитку системи економічної безпеки підприємства, яка побудована на використанні системно-синергетичного підходу. Сформовано методичні засади ресурсного забезпечення цифрової трансформації системи економічної безпеки підприємства відповідно до тенденцій цифровізації ринку праці. Розроблено мотиваційний механізм забезпечення економічної безпеки підприємства, який враховує поточні світові тенденції в переході до цифрової економіки та цифровізацію ринку праці.

У п'ятому розділі «Методологічні положення удосконалення забезпечення економічної безпеки підприємства» (с. 338–412) розроблено технологію формування та удосконалення інформаційно-аналітичної системи забезпечення економічної безпеки підприємства. Запропоновано використовувати методичний підхід до оцінювання варіантів трансформації системи економічної безпеки підприємства, який передбачає застосування методу ВОСР. Сформовано науково-практичний підхід до інтелектуалізації забезпечення економічної безпеки підприємства.

В межах усіх розділів і підрозділів дисертації простежується логічне, послідовне та обґрунтоване вирішення наукової проблеми дослідження, яка полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробленні методологічних засад забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах цифровізації ринку праці. Таким чином, можна зробити висновок про те, що дисертація є завершеною науково-дослідною роботою із логічно зв'язною, цілісною композицією, науковим стилістичним наповненням та авторською манерою викладення матеріалу.

НАУКОВА НОВИЗНА РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ознайомлення зі змістом дисертації та реферату дало змогу виокремити елементи наукової новизни у сформульованих авторкою положеннях дисертаційної роботи, серед яких найбільший науковий інтерес становить таке:

вперше:

– розроблено мотиваційний механізм забезпечення економічної безпеки підприємства з урахуванням цифровізації ринку праці, який передбачає застосування позитивного й негативного стимулювання, перше з яких орієнтовано на здобуття нових професійних й цифрових компетенцій, що узгоджується із актуальними засадами розвитку людського капіталу та сприяє

активності в безпековій діяльності, а друге спрямоване на зменшення опору та ліквідацію загроз, які виникають через дії чи бездіяльність працівників, що створює сприятливі безпекові умови для підконтрольної та результативної цифрової трансформації підприємства;

– систематизовано фактори трансформації ринку праці, виходячи із пріоритетності їх впливу на макро-, мезо- та мікрорівні, на основі використання механізму семантичних мереж й елементів логіки предикатів та встановлення переваг факторів засобами методології моделювання ієрархій і методу ранжування й синтезу багаторівневої моделі, що дозволило сформувати інформаційне поле для розроблення заходів у ході безпекової діяльності на підставі цілісного бачення змін в середовищі функціонування підприємства;

– розроблено науково-практичний підхід до інтелектуалізації забезпечення економічної безпеки підприємства, який полягає в комплексному застосуванні заходів, що передбачають оптимальне поєднання логічної послідовності дій суб'єктів безпеки із креативним вирішенням раніше невідомих проблем на основі створення синектичної групи, що уможливорює формування сприятливих умов для цифрової трансформації підприємства, протидії загрозам та ефективному використанню можливостей, що утворюються через зростання частки цифрової економіки, зокрема й цифровізації ринку праці;

– розроблено методичний підхід до оцінювання варіантів трансформації системи економічної безпеки підприємства, який передбачає застосування методу BOCR, що полягає моделювання із встановленням очікуваних позитивних наслідків, додаткових витрат, нових можливостей та ймовірних ризиків, результати апробації якого створили інформаційне підґрунтя для розроблення й впровадження в систему економічної безпеки підприємства мотиваційного механізму;

удосконалено:

– методичні основи створення інформаційного поля в процесі забезпечення економічної безпеки підприємства, відмінністю яких є позиціонування на засадах холістичного підходу, який передбачає створення цілісного бачення усіх взаємопов'язаних та дієвих в поточному та/або перспективному плані змін, зокрема і поза системою, що дало змогу виокремити й впорядкувати актуальні для промислових підприємств загрози й тенденції на ринку праці як підставу розроблення й застосування превентивних рішень в безпековій діяльності;

– модель формування і розвитку системи економічної безпеки підприємства, яка, порівняно з відомими, побудована на основі використання

системно-синергетичного підходу, який дав змогу осучаснити зміст основних складових такої системи у відповідності до фактичних умов функціонування та в динаміці окреслити умови переходу до атрактору, що передбачає цифрову трансформацію та дозволяє своєчасно протидіяти загрозам й ефективніше використовувати можливості, які появляються завдяки цифровізації ринку праці;

– методичні засади ресурсного забезпечення цифрової трансформації системи економічної безпеки підприємства відповідно до тенденцій цифровізації ринку праці, які відмінні застосуванням методу багатокритеріального оцінювання альтернатив, що дозволило порівняти поширені на практиці варіанти ресурсного забезпечення у відповідності до актуальних в безпековій діяльності потреб у матеріально-фінансових, техніко-технологічних, організаційних та інтелектуальних ресурсах, із обґрунтуванням позицій, котрі забезпечують результативне здійснення завдань суб'єктами безпеки;

– технологію формування та удосконалення інформаційно-аналітичної системи забезпечення економічної безпеки підприємства, яка відмінна від існуючих організаційною структурою внутрішнього (включає облікову, позаоблікову та аналітичну підсистеми) та зовнішнього (систематично актуалізується на основі конкурентної розвідки) інформаційного поля для отримання даних з послідовним опрацюванням, що уможливорює адресне, своєчасне та якісне задоволення інформаційних потреб суб'єктів безпеки;

набули подальшого розвитку:

– понятійно-термінологічний апарат дослідження шляхом поглиблення змісту дефініцій «безпека», «економічна безпека», «економічна безпека держави», «економічна безпека підприємства» й «соціальна безпека», що, на відміну від відомих, уточнює та поглиблює зв'язки, враховуючи актуальність формування цифрової економіки та цифровізацію ринку праці, що доповнює етимологічно-семантичну складову теоретико-методологічної бази забезпечення економічної безпеки підприємства;

– концептуальні засади забезпечення економічної безпеки підприємства, які відмінні характеристикою рівності цифрової трансформації підприємства (перший – оцифрування; другий – зміна бізнес-процесів; третій – перехід до нової бізнес-моделі), що формує підстави для визначення нових загроз й можливостей та обумовлює цілеспрямованість дій суб'єктів безпеки;

– теоретико-методичні засади забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах посилення конкурентної боротьби за людський капітал, які, на відміну від існуючих, передбачають структурізацію функціональну, із

виокремленням біофізичного, інтелектуального, професійного й соціального складових капіталу, та ієрархічну, стосовно особи («індивідуальний»), підприємства («корпоративний») й держави («макроекономічний») людського капіталу, що дозволило ідентифікувати низку пріоритетних загроз;

– теоретико-прикладний базис цифровізації ринку праці, особливістю якого є поєднання теоретичних засад здійснення змін на ринку праці із результатами аналітичних досліджень характеру та міри впливу цифрових технологій на активність найманого працівника, роботодавця та держави, що дозволило встановити основні параметри траєкторії цифровізації ринку праці, які позиціонуються як орієнтири при осучасненні базових засад безпекової діяльності підприємства.

ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що певні наукові положення дисертаційної роботи доведені до рівня конкретних пропозицій та методичних рекомендацій щодо удосконалення процесу забезпечення економічної безпеки підприємств. До ключових результатів прикладного характеру слід віднести: мотиваційний механізм забезпечення економічної безпеки підприємства з урахуванням цифровізації ринку праці; засади систематизації трансформації ринку; науково-практичний підхід до інтелектуалізації забезпечення економічної безпеки підприємства; методичний підхід до оцінювання варіантів трансформації системи економічної безпеки підприємства; методичні основи створення інформаційного поля в процесі забезпечення економічної безпеки підприємства; модель формування і розвитку системи економічної безпеки підприємства; методичні засади ресурсного забезпечення цифрової трансформації системи економічної безпеки підприємства відповідно до тенденцій цифровізації ринку праці; технологію формування та удосконалення інформаційно-аналітичної системи забезпечення економічної безпеки підприємства; теоретико-методичні засади забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах посилення конкурентної боротьби за людський капітал.

Теоретичні висновки, науково-практичні рекомендації та інші результати наукових досліджень, викладені у дисертації, безпосередньо використали такі державні установи й організації, як Управління економічного розвитку міста Ужгородської міської ради (довідка від 09.01.2024 р. № 1.0516/130), Департамент економічного та регіонального розвитку Закарпатської обласної військової адміністрації (довідка від 09.01.2024 р. № 01-07/20), ТОВ «Сонячна енергія плюс» (довідка від 29.12.2023 р. № 92), ТОВ «Агрофруктсервіс»

(довідка від 09.01.2024 р. № 01/1), ПП «Булава УЖ 1» (довідка від 28.12.2023 р. № 28/12), ТзОВ «Веста енерджі» (довідка від 01.02.2024 р. № 132-02/24).

Ключові теоретико-методологічні та методико-прикладні положення дисертаційної роботи були впроваджені у Львівському державному університеті внутрішніх справ в освітній процес (акт 02.01.2024 р. № 02) та у наукову діяльність (акт від 04.01.2024 р. № 1).

ПОВНОТА ВІДОБРАЖЕННЯ НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЯХ

Теоретико-прикладні положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи, що містять визначені елементи наукової новизни, повною мірою знайшли відображення у 39 наукових працях, серед яких: одноосібна монографія; 6 статей у наукових періодичних виданнях, які індексуються у наукометричних базах даних Scopus та/або Web of Science Core Collection; 19 статей у наукових фахових виданнях України; 13 наукових праць у збірниках за матеріалами конференцій, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

ДИСКУСІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ЗАУВАЖЕННЯ ДО ДИСЕРТАЦІЇ

Щодо зауважень та положень дискусійного характеру, то можна вказати на таке:

1. У п.р. 1.2 дослідження на рис. 1.4 (с. 92) представлено авторське бачення переліку нових викликів для економічної безпеки підприємства, які пов'язані з формуванням і розвитком цифрової економіки. Додаткового пояснення вимагає зміст окремих викликів і суттєвість їх впливу на економічну безпеку вітчизняних підприємств, до прикладу, такого виклику як «посилення соціальної нерівності» та ін.

2. У п.р. 1.3 дисертації на рис. 1.8 (с. 110) дається характеристика впливу цифрової трансформації на економічну безпеку підприємства в частині кадрових ресурсів. Однак, доцільно було, по-перше, конкретизувати такий вплив на структурні складові інтелектуально-кадрової безпеки підприємства та, по-друге, вказати на наявність і характер зворотного впливу, тобто активності суб'єктів безпеки на цифрову трансформацію підприємства.

3. У п.р. 2.2 на с. 165–167 здобувачка виокремлює додаткові параметри та загрози, які пов'язані з людським капіталом. Однак, такий параметр як «застосування праці висококваліфікованих працівників для виконання простої

фізичної праці» має ознаки загрози, яка спричинена низьким рівнем менеджменту, на чому слід було також додатково наголосити.

4. У п.р. 3.1 дисертації на рис. 3.4 (с. 222) узагальнено результати аналітичних досліджень щодо загроз, які є актуальними для вітчизняних підприємств машинобудівної, харчової та фармацевтичної промисловості. При тому виділення такої загрози, як «втрата людського капіталу та недостатній рівень володіння цифровими компетентностями персоналом» вимагає більш ретельного висвітлення, зокрема в умовах повномасштабної війни, високого рівня зовнішньої міграційної активності населення, зміни структурних характеристик ринку праці в Україні.

5. У п.р. 4.1 на рис. 4.2 (с. 299) представлено модель формування і розвитку системи економічної безпеки підприємства. Додаткового пояснення вимагає механізм переходу до атрактору, який передбачає цифрову трансформацію зазначеної системи, зокрема в умовах критично високої невизначеності та поточної орієнтації більшості вітчизняних підприємств виключно на вирішення завдання підтримки життєздатності.

6. На рис. 4.3 (с. 331) подано мотиваційний механізм забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах його цифрової трансформації, однією зі специфік якого є визначення такого блоку, як «негативне стимулювання». Відповідно, пояснення вимагає загалом доцільність та результати застосування запропонованого такого блоку заходів, як «негативного стимулювання» у межах мотиваційного механізму забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах його цифрової трансформації, зокрема в контексті поточної ситуації на ринку праці.

7. У п.р. 5.2 наведено результати моделювання з використанням методу ВОРСР, яке дозволяє оцінити можливі варіанти здійснення цифрової трансформації системи економічної безпеки підприємства. Однак, додаткового пояснення вимагають часові орієнтири в контексті впливу на основні складові оцінювання зважаючи на поточну високу динаміку перебігу внутрішніх процесів та змін у середовищі функціонування підприємств.

Загалом, вищезазначені зауваження жодним чином не применшують наукової та практичної цінності результатів дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК ПРО ДИСЕРТАЦІЙНУ РОБОТУ

Дисертація Андріїв Наталії Миколаївни «Забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах цифровізації ринку праці», є завершеною та цілісною кваліфікаційною науковою працею, що характеризується єдністю

змісту та виконана здобувачкою самостійно з дотриманням принципів академічної доброчесності. У дисертаційній роботі вирішена актуальна наукова проблема, що полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробленні методологічних засад забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах цифровізації ринку праці.

Реферат дисертації необхідним чином розкриває її основні положення та висновки, є ідентичним дисертації за структурою і змістом та не містить інформації, що є відсутньою у дисертаційній роботі. Опубліковані авторкою наукові праці достатньою мірою відображають основні положення дисертаційної роботи.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертаційна робота на тему «Забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах цифровізації ринку праці», за змістом і оформленням відповідає вимогам п. 7–9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, а її авторка Андріїв Наталія Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності.

**Завідувач відділу проблем
соціально-гуманітарного розвитку регіонів
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»
доктор економічних наук, професор**

Тарас ВАСИЛЬЦІВ

